

מלאכת כותב / מוחק

גמרא

שבת עג ע"א - משנה - הכותב שתי אותיות והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות.

שבת עה ע"ב - תנו רבנן כתב אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים פטור. מחק אות גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים חייב. אמר רבי מנחם ברבי יוסי וזה חומר במוחק מבכותב.

שבת קג ע"א

משנה - הכותב שתי אותיות בין בימינו בין בשמאלו בין משם אחד בין משתי שמות בין משתי סמניות בכל לשון חייב. אמר רבי יוסי לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם שכך כותבין על קרשי המשכן לידע איזו בן זוגו.

אמר רבי יהודה מצינו שם קטן משם גדול שם משמעון ומשמאל נח מנחור דן מדניאל גד מגדיאל.
גמרא - בשלמא ימין ליחייב משום דדרך כתיבה בכך אלא אשמאל אמאי הא אין דרך כתיבה בכך?
אמר רבי ירמיה באטר יד שנו. ותהוי שמאל דידיה כימין דכולי עלמא ואשמאל ליחייב אימין לא ליחייב?
אלא אמר אביי בשולט בשתי ידיו.

רב יעקב בריה דבת יעקב אמר הא מני רבי יוסי היא דאמר לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם והא מדסיפא רבי יוסי היא רישא לאו רבי יוסי כולה רבי יוסי היא.

אמר רבי יהודה מצינו - אלא רבי יהודה שתי אותיות והן שני שמות הוא דמחייב שתי אותיות והן שם אחד לא מחייב?
והתניא רבי יהודה אומר אפילו לא כתב אלא שתי אותיות והן שם אחד חייב כגון שש תת רר גג חח.
לא קשיא הא דידיה הא דרביה.

דתניא רבי יהודה אומר משום רבן גמליאל אפילו לא כתב אלא שתי אותיות והן שם אחד חייב כגון שש תת רר גג חח.

שבת קד ע"ב

משנה - הכותב שתי אותיות בהעלם אחד חייב.

כתב בדיו בסם בסיקרא בקומוס ובקנקנתום ובכל דבר שהוא רושם. על שני כותלי זויות ועל שני לוחי פינקס והן נהגין זה עם זה חייב.

הכותב על בשרו חייב. המסרט על בשרו - רבי אליעזר מחייב חטאת / חכמים פוטריין.

כתב במשקין במי פירות באבק דרכים באבק הסופרים ובכל דבר שאינו מתקיים פטור.

לאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפיקו, כתב אות אחת סמוך לכתב וכתב על גבי כתב, נתכוון לכתוב ח"ת וכתב שתי זיינין, אחת בארץ ואחת בקורה, כתב על שני כותלי הבית על שני דפי פנקס ואין נהגין זה עם זה - פטור.

כתב אות אחת נוטריקון - רבי יהושע בן בתירא מחייב / חכמים פוטריין.

גמרא - תנא כתב אות אחת והשלימה לספר, ארג חוט אחד והשלימה לבגד חייב. מאן תנא אמר רבא בר רב הונא רבי אליעזר היא דאמר אחת על האריג חייב. רב אשי אמר אפילו תימא רבנן להשלים שאני.

אמר רב אמי כתב אות אחת בטבריא ואחת בצפורי - חייב. כתיבה היא אלא שמחוסר קריבה. והתנן כתב על שני כותלי הבית ועל שני דפי פנקס ואין נהגין זה עם זה פטור? התם מחוסר מעשה דקריבה הכא לא מחוסר מעשה דקריבה.

תנא הגיה אות אחת כתב חייב. השתא כתב אות אחת פטור הגיה אות אחת חייב?

אמר רב ששת הכא במאי עסקינן כגון שנטלו לגגו של ח"ת ועשאו שני זיינין.

רבא אמר כגון שנטלו לתגו של דל"ת ועשאו רי"ש.

תנא נתכוין לכתוב אות אחת ועלו בידו שתיים חייב. והתנן פטור?

לא קשיא הא דבעי זיוני הא דלא בעי זיוני.

ראשונים

רמב"ם הלכות שבת פרק יא

ט. הכותב שתי אותיות חייב, המוחק כתב על מנת לכתוב במקום המחק שתי אותיות חייב, הכותב אות אחת גדולה כשתיים פטור, מחק אות אחת גדולה ויש במקומה כדי לכתוב שתיים חייב, כתב אות אחת והשלים בה את הספר חייב, הכותב על מנת לקלקל העור חייב שאין חיובו על מקום הכתב אלא על הכתב, אבל המוחק על מנת לקלקל פטור, נפלה דיו על גבי ספר ומחק אותה, נפלה שעוה על גבי הפנקס ומחק אותה, אם יש במקומה כדי לכתוב שתי אותיות חייב.

י. הכותב אות כפולה פעמים והוא שם אחד כמו דד תת גג רר שש סס חח חייב, והכותב בכל כתב ובכל לשון חייב ואפילו משני סימניות.

יא. הכותב אות אחת סמוך לכתב או כתב על גבי כתב והמתכוין לכתוב חית וכתב שני זינין וכן כל כיוצא בזה בשאר אותיות, הכותב אות אחת בארץ ואות אחת בקורה שהרי אין נהגין זה עם זה, או שכתב שתי אותיות בשני דפי פנקס ואין נהגין זה עם זה פטור, כתב בשני כותלי זוית או בשני דפי פנקס והן נהגין זה עם זה חייב.

יב. לקח גויל וכיוצא בו וכתב עליו אות אחת במדינה זו והלך באותו היום וכתב אות שניה במדינה אחרת במגילה אחרת חייב, שבזמן שמקרבן נהגין זה עם זה ואין מחוסרין מעשה לקריבתן.

יג. הכותב אות אחת אף על פי שקורים ממנה תיבה שלימה פטור, כיצד כגון שכתב מ והכל קורין אותה מעשר, או שכתבה במקום מנין שהרי היא כמו שכתב ארבעים הרי זה פטור, המגיה אות אחת ועשה אותה שתיים כגון שחלק גג החית ונעשית שני זינין חייב, וכן כל כיוצא בזה.

יד. הכותב בשמאלו או לאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפקו פטור, איטר שכתב בימינו שהיא לו כשמאל כל אדם פטור, ואם כתב בשמאלו חייב, והשולט בשתי ידיו בשוה וכתב בין בימינו בין בשמאלו חייב, קטן או חזק בקולמוס וגדול או חזק בידו וכותב חייב, גדול או חזק בקולמוס וקטן או חזק בידו וכותב פטור.

טו. אין הכותב חייב עד שיכתוב בדבר הרושם ועומד כגון דיו ושחור וסקרא וקומוס וקלקנתוס וכיוצא בהם, ויכתוב על דבר שמתקיים הכתב עליו כגון עור וקלף ונייר ועץ וכיוצא בהם, אבל הכותב בדבר שאין רישומו עומד כגון משקין ומי פירות, או שכתב בדיו וכיוצא בו על עלי ירקות ועל כל דבר שאינו עומד פטור, אינו חייב עד שיכתוב בדבר העומד על דבר העומד, וכן אין המוחק חייב עד שימחק כתב העומד מעל דבר העומד.

טז. הכותב על בשרו חייב מפני שהוא עור אף על פי שחמימות בשרו מעברת הכתב לאחר זמן הרי זה דומה לכתב שנמחק, אבל המשרט על בשרו צורת כתב פטור, הקורע על העור כתבנית כתב חייב משום כותב, הרושם על העור כתבנית כתב פטור. המעביר דיו על גבי סקרא חייב שתיים אחת משום כותב ואחת משום מוחק, העביר דיו על גבי דיו וסקרא על גבי סקרא או סקרא על גבי דיו פטור.

יז. רושם תולדת כותב הוא, כיצד הרושם רשמים וצורות בכותל ובשטר וכיוצא בהן כדרך שהצירין רושמים הרי זה חייב משום כותב, וכן המוחק את הרושם לתקן הרי זה תולדת מוחק וחייב. המשרטט כדי לכתוב שתי אותיות תחת אותו שירטוט חייב, חרשי העצים שמעבירין חוט של סקרא על גבי הקורה כדי שינסור בשוה הרי זה תולדת משרטט, וכן הגבלים שעושים כן באבנים כדי שיפצל האבן בשוה, ואחד המשרטט בצבע או בלא צבע הרי זה חייב.

רא"ש מסכת שבת פרק ז סימן ט

הכותב שתי אותיות תנו רבנן כתב אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים פטור מחק אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים חייב א"ר מנחם בר' יוסי זה חומר במוחק מבכותב והיינו טעמא כי פעמים כתב במשכן טעות על קרש אחד ומוחק כדי לכתוב אחרת במקומה מן הדין היה ראוי לחייב אף מוחק אות אחת כדי לכתוב אות אחרת במקומה אלא שאינו ראוי לחייב על מחשבת כתיבה יותר מעל כתיבה עצמה ויראה שאין חייב על מחיקת טשטוש דיו אפי' לכתוב כמה אותיות כי לא היה במשכן אלא מחיקת אותיות כדי לכתוב במקומו. אחרי כתבי זה מתוך הסברא וגם מדנקט בברייתא מחק אות אחת ראיתי בתוספתא [פ"ב] וכתב בה נפלה דיו על ספר ומחקו שעוה על הפנקס ומחקו אם יש במקומו כדי לכתוב שתי אותיות חייב וטעמא לא בריר לן וי"ל דהיינו טעמא דאות שנכתב בטעות כמאן דליתיה דמיא ועיקר החיוב בשביל מחשבת הכתיבה הלכך אפילו טשטוש דיו נמי והאי דנקט בברייתא מחק אות גדולה אידי דתני כתב אות אחת גדולה.

טור סימן שמ

המטשטש בדיו שעל הקלף ויש במקומו לכתוב ב' אותיות חייב: מותר לרשום בצפון על הספר כמו שרושמים לסימן לפי שאין זה דבר המתקיים.

בית יוסף

כתב המרדכי נשאל רבינו מאיר על עוגות התינוקות שכותבים עליהם אותיות ותיבות איך אוכלים אותם התינוקות ביום טוב והשיב אי משום מוחק ליכא איסורא דאורייתא אלא במוחק על מנת לכתוב ומיהו איסורא דרבנן איכא ובתינוק אין לחוש דקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו היכא דלא ספינן ליה בידים עכ"ל. כתוב בתרומת הדשן סימן סג בשם אור זרוע שצריך ליזהר שלא לכתוב במשקין שעל השולחן וגם לא ישרטט באצבעו כמו אותיות בשבת באפר נגוב או במשקין אבל לרמוז באצבעו להוליכו באויר כעין כתיבת אותיות שרי.

ב"ח

מותר לרשום בצפון וכו'. תמהתי על הוראה זו הלא מפורש בפרק הבונה בברייתא (דף ק"ג ב) אמר רבי יוסי וכי משום כותב הוא חייב והלא אינו מיחייב אלא משום רושם שכן רושמי על קרשי המשכן לידע איזה היא בן זוגו לפיכך שרט שריטה אחת על שני נסרים או שתי שריטות על נסר אחד חייב ואף על גב דהכא מיירי בשתי שריטות ובשריטה שהיא מתקיימת מכל מקום איסורא מיהא איכא בשריטה אחת ואפילו אינה מתקיימת כדתנן בסוף פרק הבונה (קד ב) כתב במשקין וכו' ובכל דבר שאינו מתקיים פטור וכל פטורי שבת פטור אבל אסור בר מתלת כדאיתא בסוף האורג (קז א) ועוד ראיתי שכתב מהרש"ל בהגהותיו (לטור) דבסמ"ק אוסר לרשום בצפון על הספר ושמעתי מחכם אחד שהיה מכריע ביניהם ואמר שזה בקלף הקשה וזה בנייר הרך וסברא נכונה היא עכ"ל. ולפעד"נ דאף בקלף הקשה דאינו מתקיים פטור אבל אסור הוא ואף על גב דאיכא הכא תרתי חדא שאינו מתקיים ועוד דאינו אלא רשימה אחת איסורא דרבנן מיהא איכא נ"ל.

שו"ת הרמ"א סימן קיט

אשר שאלתם ממני אם מותר לפתוח או לנעול בשבת ספר הכתוב עליו מבחוץ אותיות כדרך שכותבין על הספרים מבחוץ שם הספרים. ואיכא למיחש בזה משום מוחק וכותב בשבת, דהרי כשפותח לא יכולין לקרות האות עוד עד שיחזור וינעלו. תשובה: אכן יש למצוא צד היתר בדון זה, דאיכא למימר הואיל ועומד לפתוח ולנעול אין דרך מחיקה בכך. ותדע דגרסינן פרק הבונה הכותב על ב' לוחי פנקס ונהגין זה עם זה חייב, על ב' דפי פנקס ואין נהגין זה עם זה פטור. ומעתה יש לדקדק אמאי תנא הכותב על לוחי פנקס לתני רבותא טפי, דאפילו היו כתובים כבר אם פותח ונועל הפנקס דהוי כתיבה ומחיקה, דיודע דאלו פנקסים העשויים מלוחים עשויים לפתוח ולנעול אלא ודאי דאין זה מקרי כתיבה ומחיקה. דקריבה לא מקרי מחוסר מעשה כלל, א"כ ה"ה אם היו אלו ב' אותיות כתובים כבר אחת בציפורי ואחת בטבריה ומקרבן יחד לאו כלום עבד, וה"ה אם היו מקורבים והרחיקם לאו כלום עביד ולא מקרי מוחק. וה"ה בדון דידן, דאף ע"ג דפותח ונועל אינו עושה אלא הקריבה וההרחקה ולא כלום עבד, דהקריבה אינו מעשה כלל. דאין לחלק דשאני התם דכל אות כתוב לגמרי במקום אחד ואינו מחוסר רק הקריבה, אבל כשפותח באמצע אות אחד הוי ככותב. דזה אינו, דלענין חיוב שבת ב' האותיות כאות אחד דמיא, ואילו היתה הקריבה מקרי מעשה היה פטור, דהוי חסרון באמצע הכתיבה וה"ה באמצע האות.